

## Bojan Goja

Ministarstvo kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zadru / *Ministry of Culture, Directorate for the Protection of Cultural Heritage, Conservation Department in Zadar*

Ilije Smiljanića 3, Zadar  
goja.bojan@gmail.com

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

UDK / UDC: 73.034.7(497.5-3 Dalmacija)

73 Torresini, M.

73 Tagliapietra, C.

11. 6. 2015.

# Prilozi venecijanskoj baroknoj oltaristici i kiparstvu u Dalmaciji i na Kvarneru: Marco Torresini i Carlo Tagliapietra

*Ključne riječi: oltari, skulptura, 18. stoljeće, Marco Torresini, Carlo Tagliapietra, Venecija, Mali Lošinj, Šibenik, Tkon*  
*Keywords: altars, sculpture, 18<sup>th</sup> century, Marco Torresini, Carlo Tagliapietra, Venice, Mali Lošinj, Šibenik, Tkon*

*U prvom dijelu rada bočni oltari sv. Križa i sv. Spiridona u Novoj crkvi u Šibeniku i bočni oltar (s kipom Srca Isusova) u župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Malom Lošnju na osnovi tipoloških osobina i upotrebe karakterističnih dekorativnih elemenata pripisuju se Marcu Torresiniju. Donose se i nova zapažanja o kiparskoj opremi Torresinijevih oltara. U drugom dijelu pobliže se analiziraju kipovi Vjere i Nade s glavnog oltara župne crkve sv. Tome apostola u Tkonu na otoku Pašmanu te se temeljem usporedbe s drugim kiparevim djelima pripisuju Carlu Tagliapietri.*

## Marco Torresini

Zahvaljujući arhivskim dokumentima i terenskim istraživanjima poznato je da je venecijanski arhitekt Marco Torresini (1668. – nakon 1731.) u Dalmaciji izradio niz oltara karakterističnih po njihovim tipološkim osobinama i upotrebi dekorativnih elemenata (Kali, Ist, Kraj, Premuda, Zadar/Obrovac, Šibenik, Žman, Split, Nerežišća, Bol, Trogir, Ždrelac, Molat, Tisno, Jezera, te svetohranište u Tisnom, a pripisuju mu se i svetohraništa na oltarima u Kraju i Ždrelcu). U zadarskom arhivu, u fondu obitelji Lantana, sačuvana su njegova pisma Marku Antoniju Lantani datirana između 1725. i 1731. godine koja se odnose na gradnju glavnog oltara župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Molatu na istoimenom otoku. Torresinijeva pisma izvršno ilustriraju sav napor i organizacijske probleme koji su pratili proces nabave kamena i mramora, izradu i obradu dijelova oltara u venecijanskim radionicama te njihov transport morskim putovima do udaljenih dalmatinskih gradova i otoka gdje

su oltari sastavljani u cjeline. Pisma Lantani otkrivaju i da je Torresini zbog posla relativno često boravio u Dalmaciji te održavao stalne veze s ovdašnjim naručiteljima. Njegova venecijanska radionica, barem u godinama izrade molatskog oltara, bila je smještena u blizini crkve San Trovaso (»San Trovaso alla Toleta«). Torresini (u dokumentu se spominje kao »Signor Marco Toresini Artefice«) sigurno boravi u Zadru tijekom 1719. godine kada je angažiran na izgradnji *Scala Santa* koju je u crkvi sv. Donata dao podignuti nadbiskup Vicko Zmajević u sklopu radova na preuređenju srednjovjekovne rotonde. To je ujedno i najranije zabilježen Torresinijev spomen u Dalmaciji koji dokazuje i vrlo rane kontakte s lokalnim naručiteljima. Nekoliko godina kasnije, za izradu oltara sv. Nikole u dominikanskoj crkvi u Bolu, s predstavnicima bratovštine sklopio je ugovor 18. siječnja 1723. godine u Milni na Braču. Torresini je bolski oltar trebao izraditi prema vlastitom nacrtu. I drugi članovi ove razgranate obitelji rade kao klesari na istočnoj jadranskoj obali. Mafio Torresini, Bastian Torresini, Toni Torresini i Tomaso



1. Oltar sv. Križa, Šibenik, Nova crkva (foto: Bojan Goja) / *Altar of the Holy Cross, Šibenik, Nova crkva (photo: Bojan Goja)*



2. Oltar sv. Spiridona, Šibenik, Nova crkva (foto: B. Goja) / *Altar of St. Spiridon, Šibenik, Nova crkva (photo: B. Goja)*

Torresini između 1704. i 1708. u Kotoru surađuju s kiparom Francescom Cabiankom na radovima oko podizanja oltara i njihovu opremanju kiparskim ukrasom u katedrali sv. Tripuna, te crkvama sv. Klare i sv. Josipa u Kotoru. Marcov otac Lodovico Torresini, također klesar, upisan je najprije u »Libro dei Lavoranti«, potom u »Libro dei Garzoni«, a naposljetku se spominje kao *Patron di Bottega*. Lodovico Torresini, možda je riječ o Marcovu sinu, iz Venecije šalje dijelove od »veroneškog i francuskog crvenog, antiknog i afričkog zelenog mramora« za glavni oltar u župnoj crkvi u Nerežišćima na Braču za koju je nacrt 1752. godine izradio graditelj Ignacije Macanović.<sup>1</sup> On se možda spominje i među osmoricom vještaka izabranih da daju svoj iskaz i procjenu kvalitete mramora u sporu koji su 1755. imali opat Carlo del Medico iz Massa Carrare, stanovnik Venecije, i ceh kamenoklesara. Među osmoricom *Capi Maestri Tagliapietra* uz Lodovica Torresinija navode se i *Iseppo Caribuolo, Iseppv Fadiga, Paulo Pescador, Pietro Dapar, Paulo Russeghello,*

*Santo Trognon* i *Francesco Resegatto*.<sup>2</sup> Marcova oca Lodovica moglo bi se povezati s istoimenim majstorom koji je 1695. godine radio na oltaru *Madonna delle Grazie* u Piove di Saccu pri čemu je kao procjenitelj radova bio pozvan arhitekt Antonio Gaspari.<sup>3</sup> Golem opus Marca Torresinija u Veneciji i Venetu, ostvaren na području profane i sakralne arhitekture i projektiranju nadgrobnih spomenika i oltara, iako velikim dijelom poznat iz arhivske građe, još uvijek nije temeljito proučen i vrednovan pa nije moguće izvršiti usporedbe i odrediti vrijednost njegovih dalmatinskih djela u širem kontekstu.<sup>4</sup>

Unatoč arhivskim svjedočanstvima i tipološkim posebnostima uočenima na njegovim djelima, Torresinijevi oltari u Splitu i Trogiru još uvijek nisu identificirani, dok su mu nedavno pripisani i glavni oltari u župnim crkvama u Tisnom i Jezerima kao i dva bočna oltara u župnoj crkvi sv. Josipa u Obrovcu, onamo prenesena 1804. iz crkve sv. Katarine u Zadru nakon ukinuća istoimenoga benediktinskog



3. Glavni oltar, Molat, župna crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije (foto: B. Goja) / *High altar, Molat, parish church of the Visitation of the Blessed Virgin Mary (photo: B. Goja)*

samostana 1802. godine.<sup>5</sup> Prema Mijatu Sabljaru, inicijale natpisa (»G. B. F. 1804.«) na stubi sjevernog oltara u Obrovcu treba čitati kao Giovanni Battista Filippi (»taj Dalmatinac kupio je taj oltar s drugim kamenjem skupa«) pa je ovaj donator angažmanom u opremanju obrovačke župne crkve osim svojeg dobročinstva iskazao i upućenost u umjetničku vrijednost odstranjenih oltara. Na podnožju drugog oltara bilo je uklesano »V. S. I. N. R. B. 1804.«<sup>6</sup>

Torresinijeve dalmatinske oltare odlikuje spretno slaganje arhitektonskih i dekorativnih elemenata te izraziti vertikalizam koji je pojačan reduciranom upotrebom kiparske opreme. Od izabranih i vrlo kvalitetnih vrsta mramora, najčešće su to žuti, zeleni i crveni prošarani mramori; na predoltarnicima oblikuje vješto izrađene mramorne inkrustacije usklađenih boja i oblika. Prevladava geometrijski ukras sveden na simetrično kombiniranje geometrijskih likova unutar profiliranih okvira od bijelog mramora ili kamena. Na supedanejima kao ukras često koristi motiv

dviju simetrično povijenih mesnatih vitica (Kali, Molat, Premuda, Ždrelac, Obrovac). U složenijim oltarnim cjelinama poput onoga u Kraju, kao i kod jednostavnijih projekata, dominantan je arhitektonski okvir, a upotreba reljefne figuralne ili dekorativne plastike vrlo je ograničena. O njegovoj sposobnosti da u pojedinim slučajevima upotrebljava i drugačija tipološka rješenja svjedoče oltari iz Obrovca (nekada u Zadru) s ovalnim okvirima u zoni nadgrađa. Posebnost koja njegove oltare izdvaja od radova drugih oltarista koji djeluju u Dalmaciji jest i u korištenju pojedinih dekorativnih elemenata. To su kartuše od žutog mramora koje rado upotrebljava kao ukras na pojedinim oltarima, a smješta ih ili na predoltarnike (Kraj) ili u središte atike (Kali, Bol). Pojedini oltari karakteristični su i po plitkim baldahinima s lambrekenima na zabatima (Kraj, Molat, Ždrelac). Oltar u Ždrelcu povrh zabata ima trapezoidno polje omeđeno dvjema lisnatim volutama. Baldahine s lambrekenima iz kojih se spušta mramorna zavjesa imaju oltari u Tisnom i Jezerima. Od ukrasa Torresini rado koristi i girlande i volute kojima ukrašava predoltarnike ili zonu atike (Premuda, Molat, Bol, Obrovac). Iako se spominje i kao kipar, na većini Torresinijevih oltara kiparski ukras sveden je tek na anđeoske figure na zabatima (Kali, Premuda, Ždrelac, Žman, Tisno, Jezera) pa se može ustvrditi da se na tipološkoj razini njegova oltaristička produkcija najvećim dijelom nastavlja na poznatija rješenja Giuseppea Sardija (1624.–1699.).<sup>7</sup>

Nabrojenim posebnostima karakterističnima za Torresinijevu oltarističku praksu odlikuju se i bočni oltari Nove crkve u Šibeniku i bočni oltar (s kipom Srca Isusova) u župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Malom Lošinj u pa se i oni mogu uključiti u pozamašan Torresinijev opus ostvaren na ovoj strani Jadrana.

Na osnovi zapisa don Krste Stošića poznato je da je Torresini 1724. izradio glavni oltar Nove crkve u Šibeniku koji je poslije razmontiran.<sup>8</sup> Oltar je 1722. godine kod arhitekta u Veneciji naručila bratovština Majke od Milosrđa (*Santa Maria della Misericordia* zvana i *Valverde*) kada je dogovoreno da se uredi i oltar sv. Križa.<sup>9</sup> Od glavnog oltara sačuvana je menza s predoltarnikom ukrašenim geometrijskom inkrustacijom i mramornim reljefima sv. Luke koji zapisuje u evanđelje, Bogorodice Zaštitnice koja pridržava plašt pod kojim su dva bratima u tunikama i sv. Jurja koji jaše na konju i kopljem probada zmaja. Nad menzom je monumentalno svetojhranište u obliku hrama raščlanjeno stupićima i nišama. Na pročelju, zaključenom trokutastim zabatom, vratašca su sa scenom Uskrsnuća Kristova. Iznad svetojhraništa postavljena je slika Bogorodice s Djetetom. Dva bočna oltara, podignuta lijevo i desno od glavnog, posvećena su sv. Križu (sl. 1) i sv. Spiridonu (sl. 2), i, kako je već rečeno, također se mogu pripisati Marcu Torresiniju. Oltari su, izuzev oblika i dekoracije središnje niše, što je uvjetovano vrstom prezentirane umjetnine, identično koncipirani. Prizmatični stipes podignut je na dvije stube



4. Glavni oltar, Ždrelac, župna crkva sv. Luke (foto: B. Goja) / High altar, Ždrelac, parish church of St Luke (photo: B. Goja)



5. Glavni oltar, Kraj, crkva sv. Duje (foto: B. Goja) / High altar, Kraj, church of St Dominus (photo: B. Goja)

od ružičastog mramora. Na supedaneju je mramorna inkrustacija od istovrsnog mramora s dvije simetrično povijene mesnate vitice kakvu imaju i oltari u Kalima, Molatu (sl. 3), Premudi i Ždrelcu (sl. 4). Predoltarnik je na pozadini od crvenoga prošaranog mramora ukrašen lisnatom kartušom od bijelog mramora koja je ispunjena zelenim mramorom. Gotovo identična kartuša nalazi se na predoltarniku oltara u Kraju (sl. 5). Na rubovima su pilastri ispunjeni zelenim mramorom, a bočna kvadratna polja crvenim. Dva para stupova od crvenoga prošaranog mramora s kompozitnim kapitelima oslonjena su na prizmatična postolja i nose prekinutu trabeaciju istaknutih obrata nad kojom je prekinuti polukružni zabat profiliranih rubova. U središtu je zabata baldahin s lambrekenima poput onih na oltarima u Kraju, Molatu i Ždrelcu. Povrh zabata, kao završni ukras nad uskom trakom mramora, nastavlja se trapezoidno polje omeđeno dvjema lisnatim volutama i zaključeno nastavkom s kuglom. Takav završetak ima i oltar u Ždrelcu.

Nad stranama zabata dvije su pužaste volute. Stupovima pripadaju pilastri s polukapitelima, dok su bočno krila u obliku dvaju polupilastara s polukapitelima, koji u donjem dijelu završavaju pužastim volutama. Oltar sv. Križa u središnjoj niši ima raspelo postavljeno unutar geometrijskog okvira od crvenoga prošaranog mramora koji je u vrhu i na bočnim stranama dodatno ukrašen lisnatim volutama. U vrhu, u zoni zabata, jest Golubica Duha Svetoga okružena zrakama. Oltar sv. Spiridona složenije je komponiran jer su na njemu prikazane dvije teme. U središnjoj su niši dva okvira: u donjem je ikona sv. Spiridona, a u gornjem koji nose anđeli, novija slika Bogorodice od Presvetog Ružarija. Kada u pismu upućenom Lantani, datiranom 1. srpnja 1728., Torresini spominje da *paròn* Francesco Baffo prevozi dijelove oltara iz Venecije za Šibenik, to se može odnositi na podizanje bočnih oltara Nove crkve u Šibeniku.<sup>10</sup> Radovi na neimenovanim oltarima u Šibeniku (i na Braču) navode se i u pismu od 1. travnja 1729. godine.<sup>11</sup>



6. Bočni oltar, Mali Lošinj, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije (foto: B. Goja) / Side altar, Mali Lošinj, parish church of the Birth of the Blessed Virgin Mary (photo: B. Goja)

Bočni oltar s kipom Srca Isusova (sl. 6), treći od glavnog, smješten je u desnom brodu župne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Malom Lošinj. Na supedaneju je višebojna mramorna inkrustacija s motivom osmerokrakih zvijezda i kružnica. Prizmatični stipes izbačen je prema naprijed. Bočno su okomita postolja nad kojima se u gornjoj zoni uzdižu krila u obliku dvaju polupilastara s polukapitelima, koji u donjem dijelu završavaju pužastim volutama, a ispunjena su žutim mramorom, što je odlika i opisanih šibenskih oltara. Predoltarnik s ugaonim pilastrima ukrašen je različitim geometrijskim inkrustacijama, a u središtu ima reljef Bogorodice s Djetetom. Nadgradnja oltara sastoji se od dva para stupova s kompozitnim kapitelima koji su postavljeni na kvadratna postolja. Stupovi imaju pripadne pilastre s polukapitelima. Nad prekinutom trabeacijom istaknutih obrata jest prekinuti polukružni zabat u čijem je središtu baldahin s lambrekenima kakav imaju oltari u Kraju, Molatu, Ždrelcu i Šibeniku. Nad plitkim je baldahinom, nad uskom



7. Bočni oltar, reljef Bogorodice s Djetetom, Mali Lošinj, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije (foto: B. Goja) / Side altar, relief of the Madonna and Child, Mali Lošinj, parish church of the Birth of the Blessed Virgin Mary (photo: B. Goja)

trakom ukrašenom mramornim umecima, za Torresinijeve dalmatinske oltare također karakteristično trapezoidno polje omeđeno dvjema lisnatim volutama od žutog mramora i zaključeno nastavkom s križem. Na stranama zabata dvije su figure anđela. Poput bolskog oltara nad središnjom polukružnom zaključenom nišom postavljen je prekinuti luk čiji su unutrašnji završeci zaključeni volutama između koji je umetnuta glavica anđela.

Župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije u Malom Lošinj podignuta je zalaganjem mještana između 1696. i 1757. godine.<sup>12</sup> Malološinjnski se Torresinijev oltar okvirno može datirati u treće ili četvrto desetljeće 18. stoljeća kada je dokumentirana gradnja većeg dijela dalmatinskih oltara. Tomu u prilog govori i podatak iz jednog od pisama upućenih Lantani 1. travnja 1729. godine gdje Torresini u vezi s dopremom dijelova molatskog oltara i radova na oltarima na Braču i u Šibeniku spominje i neku brodicu s Lošinja.<sup>13</sup> To pismo dokazuje da je Torresini u svakom slučaju komunicirao s ovim kvarnerskim otokom. Potrebno je nešto reći i o kiparskoj opremi oltara u Šibeniku i Malom Lošinj. U



8. Kip anđela, svetojhranište glavnog oltara, Kraj, samostanska crkva sv. Duje (foto: B. Goja) / *Angel statue, tabernacle of the high altar, Kraj, monastic church of St Domnius (photo: B. Goja)*



9. Kip anđela, svetojhranište glavnog oltara, Kraj, samostanska crkva sv. Duje (foto: B. Goja) / *Angel statue, tabernacle of the high altar, Kraj, monastic church of St Domnius (photo: B. Goja)*

dokumentima se Torresini uglavnom spominje kao arhitekt, ali prema arhivskim bilješkama o gradnji oltara u crkvi sv. Marka u Veneciji zabilježen je i kao kipar («Il Torresini era anche il scultore»).<sup>14</sup> Bez obzira na taj podatak još uvijek nije sa sigurnošću utvrđeno je li i sam izrađivao neka od kiparskih djela kojima su opremani njegovi oltari ili je u pravilu surađivao s drugim kiparima i radionicama. U dosadašnjim istraživanjima uočene su određene sličnosti i predložene neke atribucije. Tako je utvrđena bliskost kamenih bolskih anđela s onima na oltaru u Ždrelcu, dok je kipove na oltarima u Tisnom, Jezerima i Kalima izradio isti majstor čiji je izričaj blizak rukopisu Alvisea Tagliapietre, a jednakim stilskim oznakama odlikuju se i reljefi na glavnom oltaru Nove crkve u Šibeniku.<sup>15</sup> Anđeli na oltaru sv. Nikole u dominikanskoj crkvi Gospe od Milosti u Bolu pripisani su Jacopu Contieriju i njegovoj radionici.<sup>16</sup> Na ovoj razini poznavanja njegove djelatnosti može se nadalje uočiti da likovi Bogorodice i Djeteta (sl. 7) na predoltarniku oltara u Malom Lošinjju pokazuju sličnosti s figurama dvaju klečećih anđela adoranta (sl. 8–9) na svetojhraništu oltara u Kraju.

Zajednička su im meko modelirana tijela i plošna široka lica s visokim čelima i gotovo tek urezanim detaljima fizionomije. Također i kipovi anđela zaustavljenih kretnji, čvrstog volumena i sumarno obrađenih i zbijenih tijela, postavljeni na zabat malološinjskog oltara, bliski su onima na zabatima Torresinijevih oltara u Premudi, Molatu (sada u prizemlju zvonika) i Žmanu. Navedeno upućuje na Torresinijevu suradnju s većim brojem kiparskih radionica što otvara mogućnosti daljnjih istraživanja skulpture na njegovim oltarima. I radovi na *Scala Santa* pokazuju njegovu sposobnost okupljanja i vođenja veće grupe majstora čija je suradnja i bila neophodna kod izvođenja zahtjevnijih radova. Na tom se zahtjevnom projektu, osim Torresinija, uz neimenovane *tagliapietre, marangone, manoale*, u više navrata spominju i »tagliapietra Mastella«, »tagliapietra Zorzi«, »Mistro Mattio Zanotti« te »tagliapietra Alberto«.<sup>17</sup> Osim s kiparskim i klesarskim radionicama, Torresini je u izradi oltara morao surađivati i sa zlatarima koji su izrađivali vratašca na njegovim svetojhraništima, a odlikuju se iznimnom umjetničkom kvalitetom. Jedan od njih mogao je biti i venecijanski zlatar

Ciprian Caime.<sup>18</sup> On se u Torresinijevim pismima iz 1728. i 1731. godine vezanima uz podizanje oltara na Molatu višekratno spominje kao posrednik, a na jednom mjestu naveden je kao »orefice à S. Basso in Venezia«.<sup>19</sup>

## Carlo Tagliapietra

Glavni oltar u župnoj crkvi sv. Tome apostola u Tkonu na otoku Pašmanu ističe se u korpusu mramornih oltara na zadarskim otocima bogatom i kvalitetnom kiparskom opremom. Arhitektonski okvir oltara sastoji se od trapezoidnog stipesa svinutih rubova ukrašenog kartušom oblikovanom lisnatim viticama, volutama i školjkom. Na supedaneju je inkrustacija od višebojnog mramora. Nadgradnja oltara (retabl) uzdignuta nad profiliranim vijencem od žutog mramora sastoji se od dva para stupova s kompozitnim kapitelima. Atika nad trabeacijom istaknutih obrata oblikovana je s dvjema prelomljenim lisnatim volutama između kojih se uzdiže visoko polje omeđeno lisnatim volutama, inkrustacijama (kruna i rascvjetane grančice), polukružnim vijencem i školjkom ukrašeno lisnatim viticama u vrhu. Naatici, nad vanjskim parom stupova i na volutama, postavljena su četiri kipa razigranih anđela. Nad bočnim vratima kroz koja se ulazi u sakristiju postavljeni su mramorni kipovi sv. Šimuna s Djetetom i sv. Tome apostola, a na rubovima oltara pred vanjskim parom stupova stoje kipovi Vjere i Nade. Svetohranište je oblikovano s dvjema prelomljenim volutama ukrašenima sunovraćenim cvjetovima ljiljana i dvjema sljubljenim glavicama anđela na lučno zasvođenim vijencem. Na vratašcima je reljefni prikaz kaleža.

Mramorna skulptura na oltaru bila je predmetom detaljnijeg zanimanja istraživača. Utvrđeno je da kipovi sv. Šimuna s Djetetom, sv. Tome, Vjere i Nade pokazuju bliskost s djelima Alvisea Tagliapietre (1670.–1747.) u Zadru, Rovinju i Chioggii (krstionica katedrale), pri čemu je također istaknuto da zbog nešto niže kvalitete tkonskih skulptura treba pomišljati i na radionicu u kojoj su djelovali kiparevi sinovi i suradnici, dok je arhitektonski dio oltara doveden u vezu s Marcom Torresinijem.<sup>20</sup> U daljnjim analizama i tumačenjima nekih ranijih zapisa utvrđeno je da oltar pokazuje izrazitije sličnosti s oltarima koje, između 1744. i 1801. godine kada je zabilježena njihova dugotrajna djelatnost, podižu graditelji oltara braća Vicko i Pio Dall' Acqua, pok. Santa.<sup>21</sup> Za sada nije sasvim sigurno iz kojeg su grada braća oltaristi Pio i Vicko Dall' Acqua stigla u Dalmaciju jer se arhivske vijesti u tome razilaze (u dokumentima se spominju Chioggia i Udine), no sigurno je da dolaze iz sjeverne Italije i da se najranije spominju na zadarskom području kada 1744. rade na otoku Ižu. Pio i Vicko Dall' Acqua imali su vodeću ulogu u oltaristici druge polovine 18. i početka 19. stoljeća na području sjeverne i srednje Dalmacije, posebno na području

Šibenika i njegove okolice, te okolici Splita i Zadra, gdje su podigli brojne mramorne oltare i pripadajuća im svetohraništa ugledajući se u njihovu projektiranju i dekoraciji na rješenja Giorgia Massarija (1687.–1766.). Njihove oltare odlikuje naglašeni vertikalizam; predoltarnici, svetohraništa i atike dopunjeni su raznolikim ukrasnim vegetabilnim motivima, kipovima i glavicama anđela. Atike nemaju izgled klasičnoga polukružnog ili trokutastoga prekinutog zabata nego se u središtu među obratima zabata koji najčešće imaju oblik prelomljenih lisnatih voluta uzdiže trapezoidno polje. Oltari Dall' Acquinih iz zadarskog razdoblja odlikuju se istom tipologijom (oblik svetohraništa, trapezoidni stipesi ukrašeni kartušama, hrskavicama, školjkama, rozetama i lisnatim volutama) kao i njihova kasnija djela u srednjoj Dalmaciji, ali uz manju upotrebu kiparske dekoracije (predoltarnici i atike većine oltara sa šibenskog područja obogaćeni su skulpturama svetaca i brojnim kipovima anđela) i smanjeno korištenje različitih ukrasnih detalja (vaze, festoni od voća i cvijeća, kartuše, vitice, volute, cvjetni motivi).<sup>22</sup> Prema C. F. Bianchiju, župnu crkvu sv. Tome apostola u Tkonu posvetio je 1742. nakon obnove zadarski nadbiskup Vicko Zmajević.<sup>23</sup> Ta bi se godina podudarala s počecima djelatnosti Pija Dall' Acque na zadarskom području, a neke ranije nabrojene tipološke sličnosti i ukrasni detalji karakteristični za radionicu Dall' Acqua mogu se uočiti i na glavnom oltaru župne crkve u Tkonu.

Podrobnija stilaska analiza kipova Vjere (sl. 10) i Nade (sl. 11) omogućuje da se kao njihov autor unutar Tagliapietrine radionice odredi kiparev sin Carlo Tagliapietra.<sup>24</sup> Pietro Carlo Tagliapietra, kako glasi njegovo puno ime, rođen je 4. studenoga 1703. na području župe San Vidal u Veneciji. Zajedno s ocem Alviseom izradio je reljefe s prikazima Vizitacije (1730.) i Prikazanja Gospodinova u hramu (1733.–1734.) u kapeli Gospe od Ružarija u crkvi Santi Giovanni e Paolo. Po očevoj smrti kao nasljednik nastavio je voditi njegovu radionicu »a San Moisé«, a u upravu venecijanske Akademije slikara i kipara izabran je 1756. godine.<sup>25</sup> Pretpostavlja se da je s ocem mogao surađivati i u izradi anđela na oltaru sv. Eufemije i na reljefu s prikazom sv. Petra na istoimenom oltaru u crkvi sv. Eufemije u Rovinju.<sup>26</sup> U daljnjem istraživanju njegove djelatnosti Carlu Tagliapietri pripisani su kipovi anđela u crkvi S. Maria Assunta u Lenticai (Belluno),<sup>27</sup> a prepoznat je i kao autor anđela na glavnom oltaru crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije (»Gospe od Anđela«) u Velom Lošinju.<sup>28</sup> Carlu i Giuseppeu Tagliapietri približeni su i kipovi s glavnog oltara u crkvi Gospe od Milosrđa u Rovinju,<sup>29</sup> a s Alviseom Tagliapietrom i njegovim nastavljateljima, prije svega sa samim Carlom, povezano je i nekoliko djela u Piranu.<sup>30</sup> U modeliranju obaju kontrapostiranih tijela tkonskih alegorija kipar je slijedio isti postupak pa se kipovi doimaju kao da se ogledaju u zrcalu. Kip Vjere desnom uzdignutom rukom obuhvaća križ oslonjen na rame, a u lijevoj podignutoj do



10. Kip Vjere, glavni oltar, Tkon, župna crkva sv. Tome apostola (foto: Ž. Bačić, ljubaznošću Zadarske nadbiskupije) / *Statue of Faith, high altar, Tkon, parish church of St Thomas the Apostle (photo: Ž. Bačić, courtesy of Archdiocese of Zadar)*



11. Kip Nade, glavni oltar, Tkon, župna crkva sv. Tome apostola (foto: Ž. Bačić, ljubaznošću Zadarske nadbiskupije) / *Statue of Hope, high altar, Tkon, parish church of St Thomas the Apostle (photo: Ž. Bačić, courtesy of Archdiocese of Zadar)*

visine struka drži kalež. Kip Nade lijevom uzdignutom rukom pridržava sidro koje je oslonjeno na tlo iza njezinih leđa, a desnom podiže nabore plašta s koljena. Kipovi su gotovo u potpunosti prekriveni draperijom koja djeluje kao da je mokra i prilijepljena uz njihova mlohava i otežala tijela. Oba lika imaju jednako modelirane fizionomije s malim izduženim nosom, stisnutim ustima, istaknutom šiljastom bradom i naglašenim mesnatim podbratkom, a jednako su oblikovana i lica anđela u Lenticaii. Slične karakteristične fizionomije opažaju se i na mlađahnih anđelima u Velom Lošinju (sl. 12–13), a treba primijetiti da gotovo identične profile imaju i sljubljenе glavice anđela na svetojhraništu u Tkonu. Kip Nade oko desne ruke ima široko omotan plašt

oblikovan usporednim oštro rezanim naborima kao što ga ima i lijevi anđeo u Lenticaii oko svoje lijeve ruke. Jednako nabiranje tkanina u struku i na trbuhu kao i pretenciozna namjera za prikazom uskovitlanih draperija njihovim širokim omatanjem oko vanjskih obrisa skulptura vidljivi su i na tkonskim alegorijama kao i na anđelima u Lenticaii. Dosad prepoznati kiparski opus Carla Tagliapietre pokazuje stilsku i kvalitativnu ujednačenost te čvrstu ovisnost o usvojenim modelima nastalim u očevu ambijentu. Preuzevši vođenje radionice u kojoj je ostvarena jedna od najvažnijih cjelina venecijanskog kiparstva 18. stoljeća, te je modele mogao i nadalje eksploatirati pa se može očekivati proširenje njegova kataloga i novim djelima.<sup>31</sup>





12. Kip anđela, glavni oltar, Veli Lošinj, crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije (foto: B. Goja) / Angel statue, high altar, Veli Lošinj, church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary (photo: B. Goja)



13. Kip anđela, glavni oltar, Veli Lošinj, crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije (foto: B. Goja) / Angel statue, high altar, Veli Lošinj, church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary (photo: B. Goja)

## BILJEŠKE

1 O M. Torresiniju uvodno vidjeti: CVITO FISKOVIĆ, *Ignacije Macanović i njegov krug*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 9 (1955.), 198–268, 235; MILOŠ MILOŠEVIĆ, *Francesco Cabianca i njegovi suradnici u Kotoru*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 11 (1959.), 118–135; FRAN GRASSI, *Jedna živa bratovština (Prilog poznavanju bratovštine sv. Nikole u Bolu)*, u: Spomenica dominikanskog samostana u Bolu 1475–1795., (gl. ur.) Hinko Kraljević, Provincijalat hrvatske dominikanske provincije, Bol–Zagreb, 1976., 307–328, bilj. 30, 320–321; FEDERICO MONTECUCCOLI DEGLI ERRI, *Committenze artistiche di una famiglia patrizia emergente: i Giovanelli e la villa di Noventa Padovana*, Atti dell'Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti, CLI (1992.–1993.), 691–752, 741; RADOSLAV TOMIĆ, *Novi doprinosi o oltarima i skulpturi 18. stoljeća u Dalmaciji*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 38 (1999.–2000.), 281–303, 282; IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ, LOVORKA ČORALIĆ, *Prilog poznavanju dvaju oltara u bolskoj dominikanskoj*

*samostanskoj crkvi*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 28 (2004.), 146–161, 148–149; RADOSLAV TOMIĆ, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Kiparstvo II: od XVI. do XX. stoljeća*, (ur.) Nikola Jakšić, Zadar, 2008., 27–29, kataloška jedinica 39 na str. 144–147; BOJAN GOJA, *Mramorna oltaristika u 17. i 18. stoljeću na području Zadarske nadbiskupije*, doktorska disertacija, Zagreb, 2010., 1. dio: 99–115; 2. dio (katalog): kataloške jedinice 30, 31, 34, 36, 58, 97, 201, 205, 207 na str. 415–417, 421, 423, 449, 489, 610, 616, 618; RADOSLAV TOMIĆ, *Oltari Marka Torresinija u Dalmaciji*, Adrias, 20 (2014.), 129–153.

2 STEFANO ALOISI, *Altaristi veneziani del '700 in Friuli: Contributo su Bortolo Franceschini e nota per Giuseppe Caribolo*, Sot la Nape, LI/3–4 (1999.), 77–82, 79–80, 82.

3 BRUNO COGO, *Antonio Gaspari – architetto veneziano. Dati biografici (1656–1723). Il suo capolavoro*, Este, 2003., 122.

4 ALDO RAVÀ, *Un architetto sfortunato: Marco Torresini (con due illustrazioni nel testo)*, L'Arte, XIII/1 (1910.), 48–51; FEDERICO MONTE-

- CUCCOLI DEGLI ERRI (bilj. 1), 691–752; MARTINA FRANK, *Virtù e fortuna: il mecenatismo e le committenze artistiche della famiglia Manin tra Friuli e Venezia nel XVII e XVIII secolo*, Venezia, 1996., 375; MONICA DE VINCENTI, *Il «prodigioso» mausoleo dei dogi Valier ai Santi Giovanni e Paolo*, Arte Veneta, 68 (2011.), 142–163, 148, 152, 154, foto 11.
- 5 RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 1, 2014.), 134–136, 141.
- 6 MIJAT SABLJAR, *Putne bilježnice*, rukopis u knjižnici Ministarstva kulture RH, br. 9 Zadar, 29. O obrovačkoj obitelji Filippi vidjeti: NIKŠA LUČIĆ, »Filippi, zadarska građanska obitelj«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4: E–Gm, (gl. ur.) T. Macan, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1998., 251–253, 252.
- 7 O G. Sardiju vidjeti: BOJAN GOJA (bilj. 1, 2010.), 1. dio: 32–41, s navedenom literaturom.
- 8 JOŠKO ČUZELA, *Dvorana bratovštine Santa Maria Valverde i Nova crkva u Šibeniku*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 36 (1996.), 87–106, 104.
- 9 SLAVKA T. PETRIC, *Bratovštine u Šibeniku*, *Croatica Christiana Periodica*, 39 (1997.), 97–136, 120. Nije poznato odnosi li se taj podatak na sadašnji oltar sv. Križa. Autorica na istom mjestu za oltare sv. Križa i sv. Spiridona navodi da su iz 1890., no ta je tvrdnja u suprotnosti s izgledom i stilskim odlikama oltara, pa može biti da su oltari tih godina tek popravljani.
- 10 BOJAN GOJA (bilj. 1, 2010.), 1. dio: 109–110.
- 11 Ibid., 111.
- 12 BRANKO FUČIĆ, *Apsyrtes. Kulturno-povijesni putopis po otočju Cresa i Lošinja*, Turistička zajednica, Mali Lošinj – Turistička zajednica, Cres, 1995., 162. Autor ne spominje Torresinijev oltar. Gotovo identično oblikovana jest i nadgradnja bočnog oltara sa slikom Bogorodice s Djetetom i svecima (Gospa od Karmela) u lijevom brodu župne crkve, nekađašnje katedrale, Uznesenja Blažene Djevice Marije u Osoru. B. Fučić ne spominje posebno ovaj oltar, ali navodi da je sliku izradio Valentin Lucas 1868. godine. BRANKO FUČIĆ, 122.
- 13 BOJAN GOJA (bilj. 1, 2010.), 1. dio: 110.
- 14 FEDERICO MONTECUCCOLI DEGLI ERRI (bilj. 1), bilj. 29, 718.
- 15 RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 1, 2008.), 27; RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 1, 2014.), 135–136.
- 16 DAMIR TULIĆ, *Nova djela Jacopa Contieria u Dalmaciji*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 34 (2010.), 121–130, 122–124.
- 17 BOJAN GOJA (bilj. 1, 2010.), 1. dio: 103.
- 18 Zlatar Ciprian Caime spominje se u Veneciji između 1697. i 1749. godine u radionici »al S. Francesco di Paola«. Usp. PIERO PAZZI, *I Pvnzoni dell'argenteria e orreficeria Veneta*, Tomo I: Venezia e Dogado, Rovigno–Treviso, 1992., 193, 227; PIERO PAZZI, *Dizionario biografico degli orrefici, argentieri, gioiellieri, diamantari, peltrai, orologiai, tornitori d'avorio e scultori in nobili materiali ... dal Medio Evo alla fine della Repubblica aristocratica di Venezia*, Venezia, 1998., 206–207.
- 19 BOJAN GOJA (bilj. 1, 2010.), 1. dio: 112.
- 20 RADOSLAV TOMIĆ, *Zadar: the Center of Venetian Sculpture in Dalmatia in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, u: Francesco Robba and the Venetian Sculpture of the Eighteenth Century, (ur.) Janez Höfler, Ljubljana, 2000., 209–215, 213; RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 1, 1999.–2000.), 298, bilj. 31; RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 1, 2008.).
- 21 BOJAN GOJA (bilj. 1, 2010.), 1. dio: 176; 2. dio (katalog): kataloška jedinica 132 na str. 527.
- 22 O djelovanju Pija i Vicka Dall' Acque u Dalmaciji vidjeti izabranu literaturu: RADOSLAV TOMIĆ, *Djelatnost altarista Pija i Vicka Dall'Acqua u Dalmaciji*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 17/2 (1993.), 67–79; RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 1, 2008.), 30, kataloška jedinica 52 na str. 174–176; BOJAN GOJA (bilj. 1, 2010.), 1. dio: 166–179; 2. dio (katalog): kataloške jedinice 18, 52, 53, 56, 59, 107, 109, 111, 132, 146, 147, 151, 157 na str. 402, 442, 443, 447, 450, 501, 503, 505, 527, 541, 542, 543, 547, 553. Braći Dall' Acqua može se pripisati i stipes oltara u kapeli sv. Nikole u Salima na Dugom Otoku.
- 23 CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara Cristiana*, sv. II, Zara, 1880., 129.

- 24 Pretpostavka o pripadnosti kipova Vjere i Nade Carlu Tagliapietri iznijeta je u: BOJAN GOJA (bilj. 1, 2010.), 2. dio (katalog): 527.
- 25 SIMONE GUERRIERO, *I rilievi marmorei della cappella del Rosario ai SS. Giovanni e Paolo*, Saggi e memorie di storia dell'arte, 19 (1994.), 161–189; SIMONE GUERRIERO, *Profilo di Alvise Tagliapietra (1670–1747)*, Arte Veneta, 47 (1995.), 32–51, 33–35; SIMONE GUERRIERO, *Misteri gaudiosi del Rosario e altri episodi della vita della Vergine e del Bambino*, u: La basilica dei Santi Giovanni e Paolo, Pantheon della Serenissima, (ur.) Giuseppe Pavanello, Marcianum press, Fondazione Giorgio Cini, Venezia, 2013., 316–325.
- 26 KRUNO PRIJATELJ, *Le opere di Alvise Tagliapietra e della sua bottega in Dalmazia e Istria*, Arte Veneta, 29 (1975.), 227–231; RADOSLAV TOMIĆ, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, Zagreb, 1995., 127; MASSIMO DE GRASSI, *Giovanni Marchiori e la scultura Veneziana nel territorio istriano*, u: Acta Bullearum, sv. I: povijesno-umjetnički prilozi obilježavanju petstote obljetnice crkve Marijina Milosrda u Bujama, (ur.) Lorella Limoncin Toth, Pučko otvoreno učilište, Buje, 1999., 119–128, 120, 125; DAMIR TULIĆ, *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*, sv. I, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 387.
- 27 MASSIMO DE GRASSI, *Appunti sulla scultura barocca nel Bellunese*, Archivio Storico di Belluno, Feltre e Cadore, 76/327 (gennaio–aprile 2005.), 36–50, 46–50.
- 28 MASSIMO DE GRASSI, *Notte sulla scultura veneziana nelle isole di Cherso e Lussion*, Arte in Friuli, arte in Trieste, 30 (2011.), 277–290, 284–285.
- 29 DAMIR TULIĆ (bilj. 26), 390.
- 30 MATEJ KLEMENČIČ, *Beneško baročno kiparstvo v Ljubljani*, Ljubljana, 2013., 31.
- 31 U katalog djela radionice Alvisea Tagliapietre, njegovih sinova i suradnika mogu se uključiti i anđeli na zabatu glavnog oltara stare župne crkve sv. Jelene u Prvič Šepurinama.

## REFERENCES

- STEFANO ALOISI, *Altaristi veneziani del '700 in Friuli: Contributo su Bortolo Franceschini e nota per Giuseppe Caribolo*, *Sot la Nape*, LI/3–4 (1999), 77–82.
- CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara Cristiana*, Vol. II, Zara, 1880.
- BRUNO COGO, *Antonio Gaspari – architetto veneziano. Dati biografici (1656–1723). Il suo capolavoro*, Este, 2003.
- JOŠKO ČUZELA, *Dvorana bratovštine Santa Maria Valverde i Nova crkva u Šibeniku*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 36 (1996), 87–106.
- MASSIMO DE GRASSI, *Giovanni Marchiori e la scultura Veneziana nel territorio istriano*, in: Acta Bullearum, sv. I: povijesno-umjetnički prilozi obilježavanju petstote obljetnice crkve Marijina Milosrda u Bujama, (ed.) Lorella Limoncin Toth, Pučko otvoreno učilište, Buje, 1999, 119–128.
- MASSIMO DE GRASSI, *Appunti sulla scultura barocca nel Bellunese*, Archivio Storico di Belluno, Feltre e Cadore, 76/327 (gennaio–aprile 2005), 36–50.
- MASSIMO DE GRASSI, *Notte sulla scultura veneziana nelle isole di Cherso e Lussion*, Arte in Friuli, arte in Trieste, 30 (2011), 277–290.
- MONICA DE VINCENTI, *Il «prodigioso» mausoleo dei dogi Valier ai Santi Giovanni e Paolo*, Arte Veneta, 68 (2011), 142–163.
- CVITO FISKOVIĆ, *Ignacije Macanović i njegov krug*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 9 (1955), 198–268.
- MARTINA FRANK, *Virtù e fortuna: il mecenatismo e le committenze artistiche della famiglia Manin tra Friuli e Venezia nel XVII e XVIII secolo*, Venezia, 1996.
- BRANKO FUČIĆ, *Apsyrtes. Kulturno-povijesni putopis po otočju Cresa i Lošinja*, Turistička zajednica, Mali Lošinj – Turistička zajednica, Cres, 1995.
- BOJAN GOJA, *Mramorna oltaristika u 17. i 18. stoljeću na području Zadarske nadbiskupije*, 2 Vols., PhD Thesis, Zagreb, 2010.

- FRAN GRASSI, *Jedna živa bratovština (Prilog poznavanju bratovštine sv. Nikole u Bolu)*, in: Spomenica dominikanskog samostana u Bolu 1475–1795., (ed.) Hinko Kraljević, Provincijalat hrvatske dominikanske provincije, Bol–Zagreb, 1976., 307–328.
- SIMONE GUERRIERO, *I rilievi marmorei della cappella del Rosario ai SS. Giovanni e Paolo*, Saggi e memorie di storia dell'arte, 19 (1994), 161–189.
- SIMONE GUERRIERO, *Profilo di Alvise Tagliapietra (1670–1747)*, Arte Veneta, 47 (1995), 32–51.
- SIMONE GUERRIERO, *Misteri gaudiosi del Rosario e altri episodi della vita della Vergine e del Bambino*, in: La basilica dei Santi Giovanni e Paolo, Pantheon della Serenissima, (ed.) Giuseppe Pavanello, Marcianum press, Fondazione Giorgio Cini, Venezia, 2013, 316–325.
- MATEJ KLEMENČIČ, *Beneško baročno kiparstvo v Ljubljani*, Ljubljana, 2013.
- NIKŠA LUČIĆ, “Filippi, zadarska građanska obitelj”, *Hrvatski biografski leksikon*, Vol. 4: E–Gm, (ed.) T. Macan, Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, Zagreb, 1998, 251–253.
- MILOŠ MILOŠEVIĆ, *Francesco Cabianca i njegovi suradnici u Kotoru*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 11 (1959), 118–135.
- FEDERICO MONTECUCCOLI DEGLI ERRI, *Committenze artistiche di una famiglia patrizia emergente: i Giovanelli e la villa di Noventa Padovana*, Atti dell'Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti, CLI (1992–1993), 691–752.
- PIERO PAZZI, *I Pvnzoni dell'argenteria eoreficeria Veneta*, Tomo I: Venezia e Dogado, Rovigno–Treviso, 1992.
- PIERO PAZZI, *Dizionario biografico degli orefici, argentieri, gioiellieri, diamantari, peltrai, orologiai, tornitori d'avorio e scultori in nobili materiali ... dal Medio Evo alla fine della Repubblica aristocratica di Venezia*, Venezia, 1998.
- SLAVKA T. PETRIC, *Bratovštine u Šibeniku*, Croatica Christiana Periodica, 39 (1997), 97–136.
- IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ, LOVORKA ČORALIĆ, *Prilog poznavanju dvaju oltara u bolskoj dominikanskoj samostanskoj crkvi*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 28 (2004), 146–161.
- KRUNO PRIJATELJ, *Le opere di Alvise Tagliapietra e della sua bottega in Dalmazia e Istria*, Arte Veneta, 29 (1975), 227–231.
- ALDO RAVÀ, *Un architetto sfortunato: Marco Torresini (con due illustrazioni nel testo)*, L'Arte, XIII/1 (1910), 48–51.
- RADOSLAV TOMIĆ, *Djelatnost altarista Pija i Vicka Dall'Acqua u Dalmaciji*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 17/2 (1993), 67–79.
- RADOSLAV TOMIĆ, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, Zagreb, 1995.
- RADOSLAV TOMIĆ, *Novi doprinosi o oltarima i skulpturi 18. stoljeća u Dalmaciji*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 38 (1999–2000), 281–303.
- RADOSLAV TOMIĆ, *Zadar: the Center of Venetian Sculpture in Dalmatia in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, in: Francesco Robba and the Venetian Sculpture of the Eighteenth Century, (ed.) Janez Höfler, Ljubljana, 2000, 209–215.
- RADOSLAV TOMIĆ, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Kiparstvo II: od XVI. do XX. stoljeća*, (ed.) Nikola Jakšić, Zadar, 2008.
- RADOSLAV TOMIĆ, *Oltari Marka Torresinija u Dalmaciji*, Adrias, 20 (2014), 129–153.
- DAMIR TULIĆ, *Nova djela Jacopa Contieria u Dalmaciji*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 34 (2010), 121–130.
- DAMIR TULIĆ, *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*, 2 Vols., PhD Thesis, Zagreb, 2012.

## ARCHIVAL SOURCES

- MIJAT SABLJAR, *Putne bilježnice*, manuscript at the Library of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia, No. 9 Zadar, 29.

## Summary

Bojan Goja

### **Contributions to the Study of Venetian Baroque Altars and Sculpture in Dalmatia and the Kvarner Gulf: Marco Torresini and Carlo Tagliapietra**

Archival documents have revealed that the Venetian architect Marco Torresini (1668 – after 1731) executed a number of altars in Dalmatia distinguished by characteristic typological features and the use of decorative elements (Kali, Ist, Kraj, Premuda, Zadar/Obrovac, Šibenik, Žman, Split, Nerežišće, Bol, Trogir, Ždrelac, Molat, Tisno, Jezera and the tabernacle in Tisno; he is also considered the author of tabernacles on altars in Kraj and Ždrelac). The author advances the attribution of two side altars in Nova crkva (New Church) in Šibenik to Marco Torresini, dedicated to the Holy Cross and St Spyridon respectively and conceived in a similar manner with the exception of the form and decoration of the central niche. Torresini is also proposed as the author of the side altar in the right aisle of the parish church of the Birth of the Blessed Virgin Mary in Mali Lošinj, which features a relief of the Madonna and Child on the antependium and two angel figures on the sides of the tympanum. The altar can be dated to the third or fourth decade of the 18<sup>th</sup> century. Although archival records mention Torresini as sculptor, it remains unclear whether he personally executed some of the sculptural elements applied to his altars. Besides affinities with previously analysed sculptures on some of his altars, further similarities are revealed by the comparison of the figures of the Madonna and Child on the antependium of the altar in Mali Lošinj with the figures of two kneeling angels on the tabernacle of the altar in Kraj. Furthermore, statues of angels placed on the tympanum of the altar in Mali Lošinj show similarities with angels on the tympanums of Torresini's altars in Premuda, Molat and Žman. Previous re-

*search has revealed that statues of St Simon with Child, St Thomas the Apostle, Faith and Hope on the high altar of the parish church of St Thomas the Apostle in Tkon on the island of Pašman show affinities with the works of Alvise Tagliapietra (1670–1747). The altar's architectural frame displays common features with the Dalmatian altars erected by brothers Vicko and Pio Dall'Acqua between 1744 and 1801. The author provides a thorough stylistic analysis of the statues of Faith and Hope from the altar in Tkon and ascribes them to Alvise's son and collaborator Carlo Tagliapietra on the basis of marked similarities with the sculptor's works in Lentiai (Belluno) and with angels on the high altar of the church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary ("Our Lady of Angels") in Veli Lošinj. The sculptural oeuvre of Carlo Tagliapietra is characterized by homogeneity in terms of style and quality, as well as by a determined dependence on the models acquired through collaboration with his father. These models could have been further exploited after his taking over the workshop which produced one of the most important ensembles of Venetian 18<sup>th</sup>-century sculpture, which opens the possibility of future identification of other works which would enlarge his sculptural oeuvre.*